

פרק אחד עשר: חליצת התפילין לפני תפילת מוסף של ראש חודש

המנהג היה בהתאם לדרישת הקבלה.⁹⁶ אבל מעניין להפנות תשומת לב איך ר' יוסף קארו הבין את כוונת רב נטרונאי. הוא הבין שכוונת רב נטרונאי היא שאין אומרים "פעמים" ו"להיות לכם לאלהים" במוסף ראש חודש אבל יש לפתוח הקדושה עם "כתר יתנו לך", ועל זה סמכו הנוהגים כמנהג ספרד. נראה יותר לומר שמנהגם מבוסס על עמדת הקבלה בנידון ולא על דעת רב נטרונאי. הרי על פי רב נטרונאי פתיחת כל הקדושות הייתה "כתר יתנו לך", שלא כמנהג ספרד שפותחים "נקדישך ונעריצך" מלבד הפתיחה למוסף, וכן לדברי רב נטרונאי אחרי "קדוש קדוש קדוש" אמרו "אז בקול", שלא כמנהג ספרד שעונים "לעומתם משבחים ואומרים". בתשובתו שמביא ר' יוסף קארו מציין רב נטרונאי שרק במוסף של שבת, של יום טוב, של יום הכיפורים ובנעילה מוסיפים "פעמים" שהיא המילה הפותחת את הוספת הפסוק "שמע ישראל" ומשפט הסיום של קריאת שמע "להיות לכם לאלהים".

אפשר לעמוד על תופעת הוספת "פעמים" ו"להיות לכם לאלהים" בקדושה אם נעין בסדור רב סעדיה גאון, שם רב סעדיה מתייחס להוספות אלו, אבל רק במסגרת תפילת שחרית של שבת:

ומוסיפים גם בקדושה של התפילה אחרי 'ברוך כבוד ה' ממקומו', שהחזן אומר 'פעמים באהבה אומרים' ועונים 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' ואומר 'להיות לכם לאלהים' ועונים 'אני ה' אלקיכם' ואומר 'והיה ה' למלך על כל הארץ' ועונים 'היום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד' ואומר 'ותמלך בציון בקרוב בימינו' ועונים 'אמן' ואומר 'תשכון תתגדל ותתקדש' עד סוף הדבור. והדיבורים האלה, כלומר... 'ופעמים', אע"פ שאין להם עיקר אינם מזיקים לאומרים ואינם מפסידים תפלתו.⁹⁷

מכאן אנו למדים שהוספות אלו לא היו דבר קבוע כחלק של הקדושה של מוסף אלא תוספת לקדושה והיו מקומות שדווקא הוסיפו אותם כחלק של קדושת שחרית של שבת. למעשה, יש בנידון חילוק מנהג בין ישיבת סורא, שאימצה את המנהג הארץ ישראלי לומר הוספות אלו, לבין ישיבת פומבדיתא שלא נהגה בהן.⁹⁸ אבל ברור שאין להביא ראיה מדברי רב נטרונאי שבראש חודש יש לומר "כתר" מבלי להוסיף "שמע" ו"להיות לכם לאלהים", אם אמנם הדברים נכונים לעצמם;⁹⁹ שהרי לדעת רב נטרונאי "כתר" היא

96. כבר עמד על נקודה זו י' ורדיגר בסדור צלותא דאברהם, כך א, עמ' תמא.

97. סדור רב סעדיה גאון, עמ' קכא.

98. על כל הנושא ראו: גינצבורג, גנזי שכטר, ב, עמ' 523-526; תשובות רב שר שלום גאון, עמ' סז, הערות 2, 3; תשובות רב נטרונאי גאון, עמ' 139, הערה 4.

99. יש לציין שהיו מקומות שהוסיפו "פעמים" ו"להיות לכם לאלהים" גם בראש חודש וחול המועד. ראו: תשובת רב הא"י בתשובות גאוני מזרח ומערב, כט ע"ב, ס"י קכב; אוצר הגאונים למגילה, עמ' 39, ס"י קמג.